

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2022

STOCKHOLM 2022

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER

© 2022. De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

www.vitterhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-33-4, ISSN 0083-6796

Italgraf Media, 2022

INNEHÅLL

- 7 Preses hälsningstal
13 År 2022 tilldelade medaljer och priser

MINNESORD

- 21 Bertil Albrektson
35 Cecilia Falk

FÖREDRAG

- 47 Elisabeth Wåghäll Nivre: *Vem talar och i vilket syfte? Berättarröst och pratglada protagonister i några av Georg Wickrams prosa-romaner*
61 Neil Price: *Understanding the Viking phenomenon*
75 Eva Hættner Aurelius: *Lovisa Ulrikas akademi – Sveriges första vittra kungliga akademi*
93 Terttu Nevalainen: *Studying language change in its social context*
107 Jens Rydgren: *Nationalism och populism i dagens Europa. Hur kan vi förklara framväxten av de radikala högerpartierna?*
117 Jesper Larsson: *Självförvaltning och tidigmodernt samiskt naturresursutnyttjande*

- 135 Peter Gärdenfors: *Hur Homo blev docens. Undervisningens evolution*
- 149 Ola Sigurdson: *Humor och teologi – några reflektioner*
- 163 Clas Tollin: *Sveriges geometriska kartering 1633 till 1680*
- 185 Maria Ågren: *Att tilltala överheten. Suppliker som kulturarv och källa till kunskap*

ÅRSBERÄTTELSE, FÖRTECKNINGAR ÖVER LEDAMÖTER,
AKADEMIFORSKARE OCH PERSONAL

- 199 Ständige sekreterarens årsberättelse
- 205 Vitterhetsakademiens kulturfastigheter
- 217 Årsberättelser från vissa forskningsföretag m.m.
- 231 Publikationer utgivna 20.3.2021–19.3.2022
- 233 Alfabetisk förteckning över Akademiens ledamöter
- 250 Akademiens ledamöter i invalsordning
- 253 Ledamöternas fördelning på klasser
- 255 Avlidna ledamöter 20.3.2021–19.3.2022
- 256 Akademiens utskott och nämnder
- 262 Vitterhetsakademiens akademiforskare
- 263 Akademiens personal

CECILIA FALK

DET KOM ETT MEJL från Cecilia våren 2021: ”Det är märkligt hur livet plötsligt kan göra ett sådant lappkast, hur förutsättningar så plötsligt kan bli alldeles andra.” Hon berättade att hon drabbats av cancer i matstrupen. Det slog mig då att jag inte sett henne på plenum under våren. Det är ju svårare att lägga märke till frånvaron av ett litet frimärksstort ansikte på skärmen, under ett videomöte, än frånvaron av en kollega i plenisalen. Cecilia berättade att cancern hade spridit sig till ena lungan och att den inte gick att operera, men att hon fick god behandling av ett vårdteam som kom hem till henne. Under sommaren skulle hon och hennes man Lars tillbringa så mycket tid som möjligt på torpet på Listerlandet i Blekinge. Cecilia avslutade mejlet så här: ”varje vacker dag, varje dag utan ont, är en bonus”. Hon och Lars fick fina dagar på torpet. Lördagen den 17 juli skickade hon mig fotografiet på sidan 37 och skrev: ”Vi njuter av värme och blomsterprakt på vårt torp på Lister.” Fyra dagar senare, den 21 juli, drabbades hon av interna blödningar och avled hastigt.

Cecilia föddes i Klippan i Skåne den 24 augusti 1960. Hennes föräldrar Eva, född Lidberg, och Ingvar kom från Västergötland men flyttade till Lund för att utbilda sig. De blev båda gymnasielärare, och när Cecilia föddes bodde och arbetade de i Klippan. Cecilia hade både läshuvud

och en stor musikalisk talang. Hon spelade piano, och så småningom lärde hon sig även att spela orgel. Hon vikarierade som kantor och kunde sommarjobba i kyrkorna runt Klippan. Med två lärare som föräldrar var det inte konstigt att även Cecilia hade siktet inställt på att bli lärare när hon i sin tur drog till Lund 1979. Hon läste litteraturvetenskap, nordiska språk, historia och ekonomisk historia vid Lunds universitet, gick på lärarhögskolan i Malmö och avlade ämneslärarexamen 1985.

Under studietiden bodde hon till en början i en studentkorridor på Sparta och lärde där känna Lars Emilsson, som hon levde ihop med resten av livet och gifte sig med på sin femtioårsdag. Hon behöll sitt musikintresse, och under hennes ledning utvecklades Östgöta nations kör till en av de mest framstående nationskörerna. Cecilia både skrev egna verk och arrangerade annan musik för kören, arrangemang som hon delade med sig av till kolleger. I mindre skala fortsatte hon med detta även senare, till exempel när hon ledde musikuppvaktningar vid disputationer, där avhandlingstexten diktades om så att den passade kända melodier.

Cecilias kombinerade intresse för historia och nordiska språk ledde till att hon och Lars gjorde många resor där de letade upp gånggrifter, som hon kröp in i, och runstenar, som hon satte en ära i att försöka stava sig igenom. Kyrkor, ju äldre desto bättre, var också ett omtyckt besöksmål. Vid dessa resor, som gick såväl till södra Sverige och Danmark som till Tyskland och Grekland, föredrog Cecilia att använda äldre reseskildringar, som Linnés resor eller resebrev från 1600-talet från svenska soldater under krigstågen i nuvarande Tyskland.

Mot slutet av grundutbildningen lockades Cecilia bort från det raka spåret mot läraryrket. Hon tjänstgjorde en tid som amanuens vid Institutionen för nordiska språk och började hösten 1986 på forskarutbildningen. Detta sammanföll med att Christer Platzack, efter några år som professor vid Stockholms universitet, återvände till Lund som professor i nordiska språk. Christer blev Cecilias handledare och var under hela utbildningen en viktig inspiratör. Redan under början av forskarutbildningen visade Cecilia ett stort intresse för att undervisa i grammatik.

Foto: Britta Smångs.

Hon tyckte särskilt mycket om att undervisa grundstudenter och att få dem att upptäcka sin egen inre grammatik, det vi ibland kallar språkkänsla. Grammatikundervisningen skulle, enligt Cecilia, ge studenterna redskap att beskriva och analysera den språkliga kunskap som de redan hade i modersmålet. Hennes undervisning var smittande, och hon erhöll Lunds studentkårs pedagogiska pris 1990. Intresset för att få studenter att upptäcka sin inre grammatik hade Cecilia kvar hela livet. Även under professorstiden i Stockholm tyckte hon att den roligaste undervisningen var den i grammatik för grundstudenter.

Efter disputationen 1993 var Cecilia forskarassistent i Lund och blev docent 1997. Hon var under några år universitetslektor i svenska med språklig inriktning vid högskolan i Kristianstad och från 2001 universitetslektor vid Lunds universitet. 2005 utsågs hon till professor i svenska vid Stockholms universitet där hon snabbt blev uppskattad av kolleger och studenter. Hon var en av initiativtagarna till Grammatikkollokviet där institutionens forskare, från olika grammatiktraditioner, kunde träffas och diskutera. Hennes goda organisatoriska förmåga och plikttrogenhet kom väl till pass när den avancerade nivån skulle fogas in i examensstrukturen, som ett led i anpassningen till Bolognamodellen.

Cecilia fick även ansvar för forskarutbildningen, ett uppdrag som låg henne varmt om hjärtat. Hon ägnade mycket tid åt doktoranderna, både dem hon handledde och övriga. Hon tyckte särskilt om att introducera nya doktorander och att vara en vägvisare in i den ibland något skrämmande seminariekulturen. Hon var även en noggrann redaktör för institutionens avhandlingsserie.

Bland de utmärkelser som Cecilia erhöll kan nämnas regeringens forskningsberednings pris till förtjänta forskarbegåvningar 1994 och Ebba och Axel Kocks stipendium 1996. Hon valdes 1998 in i Vetenskaps-societeten i Lund och erhöll 2003 års forskningspris från Erik Hansens fond. Hon valdes in i Vitterhetsakademien 2010 och tilldelades 2013 Zibetska priset av Svenska Akademien. Detta pris delas ut vartannat år ”åt någon förtjent witterhetsidkare”.

Så till Cecilias bidrag till forskningen. Som redan nämnts spelade Christer Platzack en viktig roll för henne, särskilt beträffande teoretisk inriktning och ämnesval. Christer arbetade inom den generativa grammatiktradition som emanerade från Noam Chomsky vid MIT i USA. Detta forskningsparadigm går ut på att relatera syntaktiska strukturer hos enskilda språk till de strukturer som bestäms av den medfödda universella grammatiken. Målsättningen att beskriva svenska talares inre grammatik under olika perioder i historien märks i alla Cecilias skrifter. Christer har beskrivit henne som i princip självgående.

I avhandlingen *Non-referential subjects in the history of Swedish* från 1993 kombinerar Cecilia en teoretisk analys och en systematisk empirisk undersökning av hur kategorin subjekt utvecklas i svenskan. I fornsvenska och äldre nysvenska, alltså från perioden 1526 till 1723, är det vanligt med subjektlösa satser, särskilt när verbet inte tar ett referentiellt subjekt.¹ I Pentateuchparafrasen från 1300-talet hittar man satser som *oc rängde ower iordhina fyretighi dagar oc fyretighi nätter*. På modern svenska skulle vi säga *och det regnade över jorden*, med det expletiva pronomenet *det* som subjekt. Likaså kunde översättaren av *Själens tröst* i början av 1400-talet skriva *Oc æro nu framlidhne xxx dager*, medan vi troligen skulle säga *Och det har nu gått trettio dagar*. En tredje typ illustrerar Cecilia med exemplet *En dag hände at ...* från Järteckensboken från slutet av 1400-talet. I dag skulle vi säga *En dag hände det att ...* Målet för avhandlingsarbetet var att, så långt möjligt givet källäget, beskriva hur denna språkförändring gått till och förklara den i förhållande till andra kända förändringar som svenskan genomgick under den undersökta tidsperioden, såsom förlust av personböjning av verbet och förändringar i kasussystemet. Cecilias intresse för språkförändringar hade väckts när hon läste David Lightfoots viktiga arbete *Principles of diachronic syntax* (1979) och särskilt hans fråga ”Why didn’t this change happen earlier?” bar hon med sig i sin egen forskning.

Metodiskt är undersökningen föredömlig. Cecilia valde att excerpera brev och dagböcker från 32 olika författare från början av 1500-talet till

mitten av 1700-talet, alltså material som ligger närmare språkbrukarnas eget språk än de kröniketexter, religiösa texter och lagtexter som utgör den största delen av källmaterialet. Resultaten ställdes genomgående upp efter författarens födelseår så det blev möjligt att följa hur en förändring slår igenom generation för generation.

Teoretiskt tillämpade Cecilia i avhandlingen den version av den generativa grammatikteorin som har kallats *princip- och parameterteorin*. Teorin utvecklades under 1980- och 1990-talet för att förklara såväl ramar för språklig variation (dessa antas följa av principer hos den universella grammatiken) som de systematiska skillnader man ser mellan olika språkfamiljer (dessa antas följa av att språken har gjort olika val när det gäller grundläggande parametrar, till exempel huruvida bestämningar föregår eller följer sina huvudord). Cecilia kunde här i viss mån utnyttja de studier i svensk ordföljd som hennes handledare Christer Platzack hade genomfört, både på historiskt och modernt material. I sin argumentation jämförde hon mönstren i svenska med isländska och tyska, två närliggande germanska språk med expletiva pronomen, *það* och *es*, men där dessa används på andra sätt än i svenska. Sammantaget vittnar hennes avhandling om en imponerande förmåga att analysera äldre svenska, att spåra vilka faktorer som samvarierade samt att presentera detta många gånger komplexa svenska material för en internationell publik. Vid omläsningen slås jag av hur noggrant hon har redovisat och tillämpat sina excerperingsprinciper, något som är helt avgörande när det gäller exempel där ofta mer än en analys är möjlig. Avhandlingen förblir ett av de viktigaste syntaktiska arbetena om svenska som publicerats under de senaste decennierna.

Cecilias intresse för språkförändring visar sig också i monografin *Fornsvenska upplevarverb* (1997) där hon följer hur tre konstruktions typer som var möjliga i fornsvenskan övergår till ett val mellan två produktiva mönster i modern svenska. Med upplevarverb avses här verb där ett argument har den semantiska rollen Upplevare. I fornsvenska kunde Upplevaren ha tre olika kasus: nominativ som i *Hon älskar thätta*, dativ

som i *henni likar thätta* och ackusativ som i *thätta gläder hana*, där Upplevaren är objekt. Cecilias genomgång av drygt hundra verb visade att verb som konstruerades med lexikalt bestämt kasus, där Upplevaren realiseras i dativ, övergått till det subjektorienterade mönstret *hon gillar detta*, medan verb med Upplevaren i ackusativ typiskt förblir objektsorienterade, *detta oroar henne*. Cecilia menar att detta hänger ihop med att kasus alltmer bestäms strukturellt och inte lexikalt.

Övergången till strukturellt kasus spelar även roll i analysen av en annan språkförändring som Cecilia uppmärksammade redan 1990 och som också blev ämnet för hennes sista artikel, ”The introduction of object symmetry in passives”.² Den handlar om passiv av ditransitiva verb, alltså verb som konstrueras med både direkta och indirekta objekt. I modern svenska kan båda typerna av objekt realiseras som subjekt; *en lägenhet erbjöds honom* och *han erbjöds en lägenhet*. Före omkring 1850 förekom knappast den andra möjligheten, den där det indirekta objektet blir subjekt. Cecilia visar att detta delvis hänger ihop med huruvida det indirekta objektet får lexikalt kasus, vanligtvis dativ, eller strukturellt objektskasus; bara i det senare fallet kan objektet promoveras till subjekt och få subjektskasus.

Även om Cecilia framför allt ägnade sig åt att studera grammatiska språkförändringar så var hon både intresserad av, och insatt i, de pågående diskussionerna om i vilken mån språkförändringar återspeglar förändringar i språkbrukarnas förhållanden. Detta tar hon upp i artikeln ”Om interna och externa förklaringar till språkförändringar” (1999), där hon också lyfter fram vikten av att klargöra vilket språk det är man studerar.³ Hennes intresse för de större vetenskapsteoretiska frågorna om språkförändring kommer också fram i översiktsartikeln ”Nordic language history and research on universals and theories of linguistic change” (2002), som hon skrev för den stora internationella handboken *The Nordic Languages*.⁴

I början av 2000-talet påbörjade Cecilia och hennes kollega i Lund, Lars-Olof Delsing, arbetet med en handbok i svensk syntaxhistoria, ett

samarbete som fortsatte även när hon blivit professor i Stockholm. Detta projekt var även ämnet för hennes inträdesföredrag i denna akademi i december 2010, ”Att skriva svensk syntaxhistoria”. Denna korta text ger en utmärkt introduktion till hennes forskning och till de metodologiska frågeställningar hon brottades med.⁵ Syftet med projektet var att uppdatera och komplettera det verk som hennes föregångare i Akademien, Elias Wessén, gav ut 1956 med titeln *Grundlinjer till en historisk syntax*.⁶ Detta är fortfarande den enda samlade framställningen om hur syntaxen i svenska utvecklats från de tidiga runinskrifterna fram till den, för oss mer igenkännbara svenska, som talades på 1700-talet. I inledningen skriver Wessén att eftersom ”de olika förändringarna i satsbyggnaden ofta står i intima relationer till varandra och till andra formförändringar, är det klart, att utvecklingsförloppet inom syntaxen måste bli rätt komplicerat” (s. 7). Han beklagar vidare att de systematiska undersökningar av till exempel det fornsvenska lagspråkets syntax, det religiösa skriftspråkets syntax, kanslispråkets syntax och den folkliga berättelsens syntax, som skulle utgöra nödvändiga förarbeten, ännu inte utförts. Sextio år senare konstaterade Cecilia och Lars-Olof Delsing att flera sådana undersökningar nu har genomförts och att förutsättningarna för språkhistoriska studier har förbättrats väsentligt i och med att allt fler källor har digitaliserats och blivit sökbara.

Wessén var alltså införstådd med att språkförändringar kunde påverka varandra och han eftersträvade att framställningen skulle vara ”såväl beskrivande som så vitt möjligt historiskt jämförande” (s. 7). Däremot sökte han inte hitta förklaringar till de relaterade förändringarna, medan detta var precis vad Cecilia eftersträvade genom att analysera hur syntaktiska kategorier och strukturer omtolkas av senare generationer. Hon undersökte infinitivmärkets status och funktion, subjunktionernas uppkomst, hjälpverbens grammatikalisering och mycket mer. Preliminära resultat från dessa undersökningar har hon framfört i konferensserien *Svenska språkets historia*.

Om man jämför Cecilias arbetssätt med Wesséns kan man konstatera

att denne, enligt den tidens praxis, i huvudsak redovisade vad som förekommer i materialet vid en viss tid, medan Cecilia letade efter mönster, och undersökte hur dessa mönster förändras över tid. På grund av detta blir det även viktigt att räkna antal förekomster; kvantitativa förhållanden spelar en större roll i Cecilias arbete än hos Wessén och redovisas noggrannare. För henne var det följaktligen extra viktigt att undersöka om avsaknaden av exempel på ett visst mönster från en viss period är en tillfällighet, kanske beroende på brist på texter, eller om det återspeglar det förhållandet att den tidens språkbrukare faktiskt inte kunde säga så, att det inte var förenligt med deras inre grammatik. Detta gäller kanske särskilt de grammatiska mönster som hon, med en träffande ordbildning, kallade *svårsynliga*. De kapitelutkast som Cecilia efterlämnade uppgår till cirka 1 000 sidor och enligt Lars-Olof Delsing är mycket så pass färdigt att arbetet ska kunna slutföras.

Att upptäcka svårsynliga mönster förutsätter att forskaren har en mycket god materialkänedom, och det hade Cecilia. Hon blev med tiden mycket förtrogen med de tidiga källorna, som för de flesta är mycket svårlästa. Men hon hade också en sällsynt förmåga att lägga märke till små avvikelser från det väntade och sedan ställa nya frågor. Man skulle kunna säga att Cecilia utvecklades till en excerperingsdetektiv, en språkhistoriens Sherlock Holmes. Denna observationsförmåga visade sig inte bara i den språkhistoriska forskningen, utan även när hon lyssnade på föredrag eller inlägg vid seminarier. Dessa observationer väckte hennes nyfikenhet och fick henne att ställa ibland ganska kluriga frågor.

I Cecilias tidiga arbeten var det tydligt att målsättningen var att förklara förändringar i svensk språkhistoria i termer av diakronisk generativ syntax. Så småningom riktade hon in sig alltmer mot en noggrann beskrivning av det språk hon studerade. I sin egen textbehandling excellerade hon i korta och koncisa karaktäriseringar. Hon hade en förkärlek för att uttrycka sig med en viss schvung, som när hon tryfferade ett resonemang med det något ålderdomliga *tvivelsutan*.

Det torde ha framgått att vår värderade ledamot Cecilia Falk befann

sig mitt i sin gärning när hon gick bort. Hon lämnar ett stort tomrum i familjen, bland kolleger, som saknar hennes teoretiska klarsyn och skarpa kommentarer, och bland tidigare och nuvarande doktorander, som vittnar om vilken inspirerande handledare hon var.

Elisabet Engdahl

N O T E R

1. Många viktiga observationer om subjektlösa satser som analyseras i avhandlingen tar Cecilia upp redan 1987 i artikeln ”Subjectless clauses in Swedish”, i *Working Papers in Scandinavian Syntax* 32.
2. Cecilia Falk 1990. ”On double object constructions”, i *Working papers in Scandinavian syntax* 46, s. 53–100. Den sista artikeln ingår i Ida Larsson & Erik Petzell (red.), *Morpho-syntactic change in Late Modern Swedish*. Language Science Press 2022.
3. Artikeln ingår i Inger Haskå & Carin Sandqvist (red.) 1999. *Alla tiders språk. En vänskrift till Gertrud Pettersson november 1999*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 55, Lund: Institutionen för nordiska språk, s. 88–95.
4. *The Nordic languages. An international handbook of the history of the North Germanic languages*, utgiven av Oscar Bandle *et al.* på de Gruyters förlag 2002.
5. Cecilia Falk 2011. ”Att skriva svensk syntaxhistoria”, i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien Årsbok 2011, s. 173–186. En grundligare behandling av denna frågeställning återfinns i artikeln ”Att analysera fornsvenska infinitivfraser. Vad är grammatiskt och vad är ogrammatiskt?” i Maj Reinhammar *et al.* (red.) 2010. *Studier i svenska språkets historia* 11, Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi CXIII, Uppsala.
6. Wesséns bok ingår som del III i hans trebandsverk *Svensk språkhistoria*, utgiven på Almqvist & Wiksell 1956, med en utvidgad och reviderad andra upplaga 1965.